

Кантрабанда як сацыяльная з'ява

Даследаванне праблемы ў 1921–1939 гадах

Росквіт кантрабанды ў міжваенны час на савецка-польскай граніцы ў выніку сацыяльна-эканамічнай і палітычнай напружанасці ў рэгіёне быў актуальнай тэмай не толькі для сродкаў масавай інфармацыі і мастацкай літаратуры, але і актыўна аналізаваўся ў навуковым асяроддзі. Варта азірнуцца на 90 гадоў назад, каб знайсці адказ на пытанне, як ажыццяўляўся навуковы аналіз савецкімі вучонымі праблемы барацьбы з кантрабандай у 1921–1939 гадах.

Канстанцін НАШЧЫНЕЦ

Для ўскраін былой Расійскай імперыі кантрабанда не стала новым феноменам: з'ява гэта дасталася Беларускай ССР «у спадчыну». У пачатку XX стагоддзя мытныя зборы складалі каля 14,5 % дзяржаўнага даходу і кантрабанда ўяўляла сабой патэнцыяльную пагрозу для такога важнага складніка бюджэту расійскай дзяржавы. У савецкі час кантрабанда мела не толькі эканамічнае, але і ідэалагічнае значэнне (урад СССР актыўна абараняў дзяржаўную манополію знешняга гандлю, лічыў яе непарушнасць неабходнай умовай для сацыялістычнай мадэрнізацыі краіны).

У даследаванні расійскага вучонага С. Мінчанкова «Станаўленне сістэмы пагранічнай аховы Расіі на граніцы з Эстоніяй і Латвіяй у 1920-я гг.» сцвярджаецца, што ў міжваенны час абагульняючых даследаванняў і артыкулаў аб эканамічнай ахове дзяржаўных граніц СССР амаль не было [1]. Беларускі гісторык В. Кузьміч у сваёй працы

«Беларускі ўчастак савецка-польскай граніцы: станаўленне і функцыянаванне ў 1921–1939 гг.», відаць, пагаджаючыся з высновамі С. Мінчанкова, сярод гістарыяграфіі, прысвечанай праблеме кантрабанды, аналізуе крыніцы канца XX – пачатку XXI стагоддзяў, толькі пералічваючы некаторыя даследаванні міжваенных аўтараў [2]. Разам з тым грунтоўнае знаёмства з міжваеннымі працамі дае магчымасць зрабіць выснову, што ў 1921–1939 гадах савецкімі даследчыкамі створаны істотны масіў літаратуры, прысвечанай праблеме кантрабанды (аўтарам выяўлена 41 крыніца, што адносіцца да навуковых), які, аднак, пакуль не стаў прадметам глыбокага вывучэння.

Адным з першых артыкулаў, прысвечаных праблеме кантрабанды, можна лічыць «Агляд заканадаўства РСФСР па знешнім гандлі з 1-га студзеня 1921 года па 1-га чэрвеня 1922 года», у якім упершыню была прааналізавана трактоўка кантрабанды. Адзначалася, што з цягам часу савецкі заканадавец змякчыў тэрмін «кантрабанда»: першапачаткова ў нарматыўных актах гэтым словам акрэслівалася ўсё, што не дазволена да ўвозу і вывазу, а пазней пачала выкарыстоўвацца «больш станоўчая фармулёўка» – правоз забароненых да ўвозу/ывазу рэчаў [3, с. 85].

Важнай крыніцай інфармацыі з'яўляецца часопіс мытнага ўпраўлення На-

ПРА АЎТАРА

НАШЧЫНЕЦ Канстанцін Мікалаевіч.

Нарадзіўся ў 1993 годзе ў горадзе Баранавічы Брэскай вобласці. Скончыў факультэт міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2015), магістратуру гэтага ж факультэта (2016).

З 2016 года працуе юрыстам у сферы ЖКГ.

Аўтар шэрага навуковых публікацый па гісторыі мытнай справы і барацьбы з кантрабандай у 1920–1930-я гады.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя барацьбы з кантрабандай на беларускім участку савецка-польскай граніцы ў 1921–1939 гадах.

роднага камісарыята знешняга гандлю (далей – НКЗГ) «Вестник таможенных тарифов, законодательства и товароведения». На яго старонках тлумачылася прымяненне дзеючага заканадаўства ў мытнай сферы і таваразнаўстве. Праблеме кантрабанды былі прысвечаны невялікія артыкулы рэдакцыйнай калегіі, змешчаныя ў нумарах 1–3, 7, 8–9 за 1922 год. Ствараючы спецыяльную рубрыку, рэдакцыйная калегія адзначала, што гэта «асабліва важна ў цяперашні час, калі так настойліва неабходна прыняць мер, якія забяспечваюць мытна-тарыфную палітыку ад яе зрыву» [4, с. 67].

Напрыканцы 1922 года ў часопісе быў апублікаваны артыкул «Да пытання аб барацьбе з кантрабандай», дзе ўпершыню (і бадай што адзіны раз за міжваенны час) быў востра раскрытыкаваны ўзровень процідзеяння гэтай з'явы. Яго аўтар Г. Прытворскі адзначаў незразумеласць таго, кім і як праводзілася барацьба з кантрабандай, падкрэсліваў недабор мытнай пошліны і акцызаў на многія мільярды рублёў, насычэнне рынку спіртнымі напіткамі і наркотыкамі, сцвярджаў, што «супрацоўнікі гаспадарчых органаў выступаюць у абарону затрыманых мацёрых кантрабандыстаў, а таварышы з негаспадарчых камісарыятаў не толькі хаваюць і выступаюць у абарону кантрабандыстаў, але і самі часам не супраць прыняць удзел у выгаднай справе, зусім не ўлічваючы шкоды і ўплыву такіх учынкаў». Аўтар прапаноўваў аб'яднанне пагранічнай і мытнай аховы ў руках аднаго зацікаўленага ведамства, што, як паказаў час, не было рэалізавана на практыцы [5, с. 24].

На жаль, было выдадзена толькі 9 нумароў «Вестника...» у 1922 годзе, а ў наступным годзе ён быў далучаны да часопіса «Внешняя торговля». Можна меркаваць, што прычынай рэарганізацыі выдання былі не толькі цяжкія эканамічныя ўмовы, але і публікацыя такога вострага зладзённага артыкула. Рэарганізацыя часопіса адмоўным чынам паўплывала на даследаванні кантрабанды: за 1922 год у ім было змешчана 17 артыкулаў па дадзенай праблеме, а ў часопісе «Внешняя тор-

говля» за ўвесь міжваенны час – толькі 9. Пытанне кантрабанды ў абодвух выданнях разглядалася толькі ў агульнасаюзных маштабах, што таксама з'яўляецца важным для даследчыка.

На працягу 1922–1923 гадоў у часопісе «Внешняя торговля» быў апублікаваны пэўны адказ Г. Прытворскаму ў працы Л. Феніна «Мытнае ведамства ў 1922 годзе», дзе давалася станоўчая ацэнка дзейнасці савецкіх мытных структур, а таксама невялікія нататкі «Пскоўская мытня», «Барацьба з кантрабандай у Петраградскай мытнай акрузе», «Па Петраградскай мытнай акрузе» і «Па Заходняй мытнай акрузе» [6, с. 25; 7, с. 27; 8, с. 30].

Адметнай з'явай стала публікацыя ў 1924 годзе Л. Шварцам артыкула «Кантрабанда „ў выглядзе промыслу“». Аўтар упершыню адзначыў шматлікае ўжыванне ў заканадаўстве аб кантрабандзе словазлучэння «ў выглядзе промыслу» і прыйшоў да высновы: пад прававым тлумачэннем дадзенага тэрміна варта разумець працяглае або шматразовае ўчыненне кантрабанднага злачынства [9, с. 127]. У гэты ж час Н. Дмітрыеўскі ў артыкуле «Развіццё заканадаўства аб знешнім гандлі» зрабіў вывад, што Дэкрэт СНК ад 11 чэрвеня 1920 года «Аб знешнім гандлі» ўяўляў сабой удасканалены варыянт Пастановы СНК 1917 года «Аб дазволе на ўвоз і вываз» і выказаў даволі спрэчную гіпотэзу аб тым, што НЭП звязіў паняцце кантрабанды (на нашу думку, таварная наменклатура кантрабанды ў той час, наадварот, вылучалася як колькаснымі, так і відавымі паказчыкамі) [10, с. 4].

Працэнт затрыманняў кантрабанды ў СССР у міжваенны час складаў толькі каля 8–10 % ад агульнай колькасці [11, с. 12, 34, 77]. Аднак, як адзначаў у 1925 годзе даследчык 1920-х гадоў з Харкава М. Макацінскі, «аўтарытэтных мытнікаў, якія добра ведаюць граніцу, вызначаюць працэнт затрыманняў у суадносінах да ўсёй кантрабанды лічбамі ў памеры 4–5 %». Патэнцыяльнае вырашэнне праблемы ён падаваў у артыкуле «Барацьба з кантрабандай і нагляд пракуратуры»: «Зварнуўшы належную ўвагу адпаведных органаў (хоць бы шляхам

устанаўлення сістэмы запытаў з боку органаў пракуратуры) на неабходнасць ажыццяўлення сапраўдных, а не папяровых мерапрыемстваў, можна на працягу аднаго года дасягнуць вялікіх вынікаў у барацьбе з кантрабандай. ...Пракуратура павінна зацікавіцца гэтым набалелым і вельмі сур'ёзным пытаннем, трэба абмеркаваць пытанне аб наглядзе за пагранработай і ўстановамі мытнага ўпраўлення» [12, с. 330].

Напачатку 1925 года В. Голубеў у артыкуле «Накладанне партовымі мытнымі спагнанняў за недахоп грузу» абазначыў дзве прычыны недахопу: крадзеж і натуральнае скарачэнне, але не разглядаў недахоп як крыніцу нелегальнага гандлю, тлумачыў гэта ўласцівасцямі грузу і адзначаў ролю страхоўшчыкаў [13, с. 113].

Адным з першых, хто падкрэсліваў актуальнасць статыстыкі і справаздачнасці аб затрыманнях кантрабанды, быў С. Бакулін. У працы «Арганізацыя і метады статыстыкі знешняга гандлю (мытнай статыстыкі) Саюза ССР» ён зрабіў заўвагі аб неабходнасці ўдасканалення арганізацыі мытнай статыстыкі, вядзення статыстыкі транзіту, мытных збораў і пошлін, пасажырскага руху. Па вядзенні справаздачнасці па затрыманнях кантрабанды аўтар, адзначаючы недахопы ў дзейнасці мытнікаў, зрабіў выснову, што без іх уліку цяжка выбудаваць дакладную статыстычную карціну сітуацыі ў супрацьстаянні кантрабандзе [14].

Істотным для асэнсавання заканадаўства ў сферы барацьбы з кантрабандай стаў артыкул С. Ішпы «Кантрабанда і справы мытныя». На думку аўтара, адной з прычын кантрабанды з'яўлялася неналаджанасць адносін з сумежнымі дзяржавамі. У Эстоніі і Латвіі (аўтар аналізаваў толькі гэты ўчастак заходняй граніцы СССР) былі дзяржаўныя крамы, якія забяспечвалі таварамі для кантрабанднага правозу. Даследчыкам упершыню (паводле Пастановы СНК РСФСР ад 17 мая 1922 года «Аб абавязковым клеймаванні тавараў, што правозяцца з-за мяжы») была па-навуковаму апісана новая прыкмета кантрабанды: непрад'яўленне ў належны тэрмін у мыт-

▲ Адзін з найбольш распаўсюджаных спосабаў праносу кантрабанды

ню для клеймавання. С. Ішпа адзначаў, што правоз кантрабанды звязаны з нелегальным пераходам праз граніцу (арт. 98 Крымінальнага кодэкса РСФСР), а кантрабанда спірту ўключае ў сябе і неаплату акцызаў (арт. 139-а Крымінальнага кодэкса). «Належыць прымяняць прыцягненне да адказнасці па артыкуле, што ўстанаўлівае найбольшую каральнасць, але на практыцы ўжываецца пакаранне за кожнае з гэтых дзеянняў паасобку, апраўданнем служыць спецыфічны характар кантрабанды» [15, с. 1481–1488].

Адной з найбольш грунтоўных прац 1920–1930 гадоў, прысвечаных праблеме кантрабанды, стала манаграфія «Кантрабанда і барацьба з ёй: па матэрыялах Галоўнага мытнага ўпраўлення» пад рэдакцыяй А. Пацяева [11]. Варта адзначыць асобу даследчыка. Андрэй Іванавіч

Пацяеў нарадзіўся ў 1888 годзе, працаваў у сістэме НКЗГ, займаў пасаду начальніка Галоўнага мытнага ўпраўлення (ГМУ), быў старшынёй Цэнтральнай камісіі па барацьбе з кантрабандай, займаўся выкладчыцкай дзейнасцю, з'яўляўся дэканам Маскоўскага інстытута савецкага кааператыўнага гандлю. Быў арыштаваны «за ўдзел у контррэвалюцыйнай арганізацыі» і расстраляны ў 1937 годзе. А. Пацяеў – адзін з найбольш вядомых савецкіх даследчыкаў праблематыкі знешняга гандлю і дзейнасці мытных органаў міжваеннага часу [11].

У манаграфіі звяртаюць на сябе ўвагу ўступны артыкул А. Пацяева «Манаполія знешняга гандлю і кантрабанда», дзе адзначаецца, што «ў манаполіі знешняга гандлю маецца магутны, арганізаваны і добра фінансаваны вораг, які карыстаецца вялікай сімпатыяй з боку ўнутраных шматлікіх спажывцоў і імя гэтага ворага – кантрабанда», гісторыка-эканамічны нарыс В. Слепчанкі «Кантрабанда ў СССР і рух яе па раёнах», нарыс па мытным праве С. Антонова «Ахова дзяржаўнай граніцы і заканадаўства па барацьбе з кантрабандай» і даследаванне Д. Федзенева «Барацьба з кантрабандай у СССР».

В. Слепчанка ацэньваў ролю кантрабанды ў гісторыі Расіі, акрэсліваў яе віды, галоўныя прадметы, эканамічныя прычыны, адлюстравваў даныя аб руху кантрабанды, вызначыў яе агульную масу і падкрэсліў меры па барацьбе з ёй [16, с. 18]. С. Антонаў упершыню ў СССР паўнацэнна прааналізаваў паняцце кантрабанды, параўнаў яе трактоўку з нямецкай і дарэвалюцыйнай. Ён падкрэсліваў, што з набыццём сілы Мытнага статута 1924 года паняцце кантрабанды ўсталявалася і не мела істотных адрозненняў ад дарэвалюцыйнага [17, с. 81]. У працы Д. Федзенева аналізаваўся сацыяльны партрэт кантрабандыстаў і дыпламатычная кантрабанда. Дзякуючы ілюстрацыйнаму матэрыялу, ён даў шырокае ўяўленне аб месцах схову і метадах праносу тавараў [18]. Варта адзначыць, што праца пад рэдакцыяй А. Пацяева – адзіная савецкая манаграфія міжваеннага часу па

дадзенай праблеме. На жаль, у ёй разгледжаны даныя і падзеі толькі да 1925 года.

Яшчэ адзін з вядомых савецкіх даследчыкаў кантрабанды 1920–1930 гадоў – П. Кумыкін. У артыкуле «Да пытання аб задачах эканамічнай барацьбы з кантрабандай» ён аналізаваў заканадаўчыя і статыстычныя аспекты [19]. У 1926 годзе П. Кумыкін апублікаваў вельмі сур'ёзны аналітычны агляд «Кантрабанда ў 1924–1925 гг.». Аўтар адзначаў, што ў дарэвалюцыйны час увоз кантрабанды стымуляваўся высокімі пошлінамі, а ў 1924–1925 гадах даход ішоў за кошт розніцы цаны ў СССР і за мяжой. Вытворчасць тавараў кантрабанднай наменклатуры ў СССР задавальвала попыт толькі на 25 % (у 1913 годзе духоў і пудры ўвозілася 164 т, а ў 1924 годзе – 314 кг, мыла касметычнага – 770 т і 13 т, баваўняных вязаных вырабаў – 933 т і 10 т, галантарэі – 606 т і 14 т адпаведна). Асаблівасцю кантрабанды было пранікненне яе ў тэрыторыі (да рэвалюцыі ў асноўным яна мела месца ў прыгранічных раёнах) [20, с. 5].

Знаёмства з працамі міжваеннага часу паказвае, што пікам даследаванняў стаў 1925 год (за перыяд з 1921 па 1924 гады выяўлена 14 крыніц, за 1925 год – 11, за 1926–1935 гады – 14, за 1935–1939 гады – толькі 2). Гэта можна патлумачыць як наяўнасцю ў даследчыкаў паказчыкаў за некалькі гадоў і магчымасцю аналізаваць дынаміку, так і тым, што пасля 1925 года аб'ёмы кантрабанды паступова скарачаліся, таму, верагодна, скарацілася і зацікаўленасць у даследаваннях дадзенай праблемы.

Адзіная выяўленая пакуль праца, цалкам прысвечаная праблеме кантрабанды ў міжваеннай Беларусі, – артыкул А. Быкава «Кантрабанда ў БССР», надрукаваны ў 1926 годзе ў палітычна-эканамічным часопісе Дзяржплана «Савецкае будаўніцтва». На 9 старонках аўтар падаў дэталёвы аналіз уплыву кантрабанды на імпорт (павелічэнне пасіўнай часткі гандлёвага балансу) і экспарт (адмоўны ўплыў на працу нарыхтоўчых арганізацый) БССР. Быкаў звяртаў увагу на польскую прамысловасць, падкрэсліваючы, што выскова прафесара І. Озерава аб тым, што

«дзе трэці польскай прамысловасці палынаюцца рускім рынкам», не страціла актуальнасці [21]. Аўтар звяртаў увагу на гандлёвае сальда БССР (вываз у 3,5 раза перавышаў увоз, чым тлумачыўся недахоп «імпартнага кантынгенту»), у якім не ўдзялялася адпаведнай увагі «шырокім спажывецкім масам» – такая прычына росквіту кантрабанды амаль не падкрэслівалася ў працах іншых даследчыкаў таго часу. Быкаў прадставіў параўнанне цэн на тавары ў залежнасці ад аддаленасці ад граніцы (табл. 1) і прыйшоў да высновы, што павелічэнне кошту складала да 200–500 % [22, с. 77].

У артыкуле былі адлюстраваны дэталізаваныя звесткі затрыманняў за кантрабанду за 1924–1925 гады, іх дынаміка ў параўнанні з 1923–1924 гадамі, прааналізаваны тапаграфічныя фактары (на што таксама амаль не звярталі ўвагі даследчыкі таго часу). У тым жа нумары быў апублікаваны артыкул Р. Юнгерца «Да пытання аб нашым гандлі з Польшчай». Аўтар разглядаў гандлёвы баланс з суседняй дзяржавай, наменклатуру і аб'ём таварных патокаў, падкрэсліваў, што кантрабанда – «момант, які нельга пакінуць без увагі, аналізуючы гандаль з Польшчай». На яго думку, у аснову барацьбы павінны быць пакладзены ў першую чаргу шырокія мерапрыемствы эканамічнага характару – павышэнне легальнага ўвозу тых тавараў, якія складалі асноўную масу кантрабанднай наменклатуры [23, с. 80].

У 1927 годзе быў выдадзены зборнік «Практыка мытнай справы» пад рэдакцыяй А. Вінакура. У адным з артыкулаў – «Кантрабанда і барацьба з ёй», аўтарам

◀ А. Пацяеў – адзін з найбольш вядомых савецкіх даследчыкаў кантрабанды і барацьбы з ёй у 1920–1930 гады

якога быў П. Кумыкін, аналізавалася праблема нелегальнага праносу тавараў [24]. У тым жа годзе выйшаў яшчэ адзін зборнік аб мытнай палітыцы – «Тэорыя мытнай справы» А. Пацяева. У ім разглядаецца тарыфная палітыка савецкай дзяржавы [25].

Кантрабанда аказвала сур'ёзны ўплыў у тым ліку і на прыватны гандаль (праца Ю. Ларына «Прыватны капітал у СССР»). Яе аўтар быў членам камісій па кіраванні фінансамі і нацыяналізацыі гандлю. У главе «Кантрабанда» ён аналізаваў асартымент нелегальных тавараў на еўрапейскай граніцы, паштовыя пасылкі, долю валюты ў экспартнай кантрабандзе. Ю. Ларын упершыню падкрэсліў спрэчнасць прэміравання затрыманняў

▼ Табліца 1. Параўнанне кошту спажывецкіх тавараў
Крыніца: уласная распрацоўка аўтара

Назва тавару	Кошт тавараў (руб.)			Судносіны цэн на тэрыторыі рэспублікі і за мяжой (%)
	за мяжой	на рынку прыгранічча	на тэрыторыі рэспублікі	
Шэрсць «Бостан» (1 м)	11,24	16,5	23,5	210
Сукно (1 м)	5–6	10–12	12	300–250
Жакеты шарсцяныя вязаныя (1 шт.)	1	8	15–20	375–500
Гузкі перламутравыя (1 г)	1,5–2	2,5	4,5	300–225
Сахарын (1 кг)	4–5	12–20	20	400–500
Іголки машынных (1000 шт.)	20	–	80–100	400–500

(здараліся выпадкі, калі спецыяльна набываліся танныя тавары за мяжой і здаваліся ў праваахоўныя органы як кантрабанда, прэмія пры гэтым была значна большай за выдаткаванія на тавар грошы) [26, с. 25].

У 1930 годзе вядомы беларускі паэт і празаік Змітрок Бядуля ў нарысе «З краязнаўчага бланкату пісьменніка. Лірыка мястэчка Койданава» прапанаваў перыядызацыю кантрабанды ў ваколіцах Койданава: «Пачынаючы з 1920 года Койданава перажыло некалькі стадыя эканамічнай і бытавой ломкі: 1) кантрабанда, 2) высылка кантрабандыстаў з межаў Беларусі, 3) НЭП, 4) знішчэнне НЭПу праз кааперацыю, 5) развіццё школ і ліквідацыя яўрэйскага хедэру, 6) росквіт рамесніцкіх арцеляў, пераход многіх з былых крамнікаў і гандляроў на апрацоўку зямлі» [27, с. 37]. На жаль, тлумачэнняў і прыкладаў дадзенага сцвярджэння прыведзена не было.

Важная крыніца для даследчыка – статыстычныя выданні. Так, зборнік «Знешні гандаль. Частка 1. Паеўрапейскай граніцы з уключэннем вынікаў па ўсіх граніцах за 1928–1929 гг.» змяшчаў раздзел «Затрыманні кантрабанды», а ў зборніку «Знешні гандаль СССР за перыяд 1918–1927/28 гг.» акрамя параўнання аб'ёмаў увозу/вывазу тавараў падаваліся раздзелы «Затрыманні кантрабанды за 1922/23–1927/28 гг.» і «Рэалізацыя канфіскаатаў за 1924/25–1927/28 гг.» [28; 29]. Параўнанне аб'ёмаў затрыманай і рэалізаванай кантрабанды магло б адлюстравіць сумы, якія не рэалізоўваліся і патэнцыяльна садзейнічалі «цэнявым схемам» у дзяржаўных структурах. Але аналіз амаль немагчымы з-за таго, што рэалізацыі падлягалі не толькі тавары, затрыманія ў бягучым годзе, але і лішкі, захаваныя з папярэдніх перыядаў, мянялася грашовае выражэнне вартасці тавараў. У 1933 годзе ў статыстычным аглядзе «Знешні гандаль Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік за першую пяцігодку (за перыяд з 1928 па 1933 гг.)» пад рэдакцыяй А. Вазнясенскага і А. Валашынскага былі прадстаўлены аб'ёмы экспарту і імпарту па мытных Беларуска-

га аддзялення ГМУ. Недахопам акрэсленых статыстычных выданняў з'яўляецца адсутнасць аналітычнага матэрыялу, які тлумачыў бы тую ці іншую акалічнасць дынамікі [30].

У другой палове 1930-х гадоў даследаванняў праблемы кантрабанды амаль не праводзілася. Аб паслабленні напружання сведчыла пастанова СНК СССР № 1814 ад 15 кастрычніка 1937 года, якая адмяняла ўсе пастановы аб заахвочванні затрымальнікаў кантрабанды. Рэдкім выключэннем стаў апублікаваны ў 1938 годзе артыкул М. Сатарава і С. Дзмітрыева «Манаполія знешняга гандлю і барацьба з кантрабандай» [31]. Фактычна ён грунтаваўся на сцвярджэннях, зробленых А. Пацяевым у артыкуле «Манаполія знешняга гандлю і кантрабанда» і М. Арсеньевым у працы «Роля мытнай аховы пры манаполіі знешняга гандлю» [32]. У 1939 годзе быў складзены статыстычны даведнік «Знешні гандаль СССР за 20 гадоў. 1918–1937 гг.» [33]. Акрамя дэталізацыі гандлёвага сальда па таварных пазіцыях, тут падаваліся звесткі па экспартна-імпортных аперацыях з Польшчай, адлюстроўвалася афіцыйная дынаміка правозу тавараў на гэтым участку ў міжваенны час.

Выяўленыя крыніцы даюць пэўны аналіз па гісторыі барацьбы з кантрабандай на беларускім участку савецкай граніцы, дазваляюць рэканструяваць розныя аспекты дадзенай праблемы. Варта адзначыць наступныя высновы:

1. Вялікі ўплыў на трактоўку кантрабанды аказвала манаполія знешняга гандлю. Першапачаткова паняцце амаль не адрознівалася ад дарэвалюцыйнага, але з цягам часу было пашырана: дадаліся аспекты, звязаныя з клеймаваннем тавараў; кантрабандай лічылася атрыманне тавараў з-за мяжы (калі ўвоз або атрыманне грузаў былі звязаны з вывазам, пераводам ці перасыланнем за мяжу валютных і фондавых каштоўнасцей) і ажыццяўленне падрыхтоўчых дзеянняў.

2. У вывучаных працах 1921–1939 гадоў заканадаўства аб кантрабандзе (у тым ліку і яе трактоўка) аналізавалася ў 8 крыніцах, статыстычнае вымярэнне – 5,

роля ў знешнеэканамічных адносінах – 6, працэс барацьбы з кантрабандай – 11, прычынна-выдавья паказчыкі, дынаміка кантрабанды – 7, дзейнасць мытных структур – 8. Міжваенны перыяд быў адзначаны выданнем паўнацэннай манаграфіі па праблеме кантрабанды пад рэдакцыяй А. Пацяева. Большасць навуковых прац стваралася практыкамі, супрацоўнікамі дзяржаўных органаў структуры НКЗГ (А. Пацяеў, П. Кумыкін, Ю. Ларын, Л. Красін і інш.).

3. Пераважная большасць даследаванняў супала з перыядам росквіту кантрабанды, што не спрыяла выву-

чэнню навукоўцамі ўсёй дынамікі кантрабанднага руху, фактараў яго скарачэння. У асноўным працы закраналі барацьбу з кантрабандай у БССР толькі ўскосна. У выданнях, прысвечаных гандлёвым адносінам, перавага аддавалася ўнутранаму гандлю (прычынай служыла манаполія знешняга гандлю), у артыкулах, прысвечаных эканамічным адносінам у пагранічных раёнах, уплыў нелегальных таварных патокаў амаль не разглядаўся. Акалічнасцю, абумоўленай часам, была адсутнасць у працах параўнальнага аналізу дзейнасці айчынных і замежных праваахоўных органаў. ─

ЛІТАРАТУРА

1. Минченков, С.А. Становление системы пограничной охраны России на границе с Эстонией и Латвией в 1920-х гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / С.А. Минченков. – Новгородский государственный университет им. Я. Мудрого. – Великий Новгород, 2003. – 24 с.
2. Кузьмич, В.Н. Белорусский участок советско-польской границы: становление и функционирование в 1921–1939 гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.Н. Кузьмич. – Институт истории НАН Беларуси. – Минск, 2011. – 24 с.
3. Вольф, В.Ю. Обзор законодательства РСФСР по внешней торговле с 1-го января 1921 года по 1-е июня 1922 года / В.Ю. Вольф // Советское право. – 1922. – № 2. – С. 84–101.
4. Вестник таможенных тарифов, законодательства и товароведения / издание Таможенного управления Народного комиссариата внешней торговли. – М.: Таможенное управление НКВТ, 1922. – № 8–9. – 125 с.
5. Притворский, Г.А. К вопросу о борьбе с контрабандой / Г.А. Притворский // Вестник таможенных тарифов, законодательства и товароведения. – 1922. – № 8–9. – С. 24–25.
6. Фенин, Л.Н. Таможенное ведомство в 1922 году / Л.Н. Фенин // Внешняя торговля. – 1923. – № 21–22. – С. 25–26.
7. Псковская таможня // Внешняя торговля. – 1922. – № 9. – С. 27.
8. Борьба с контрабандой в Петроградском таможенном округе // Внешняя торговля. – 1923. – № 21–22. – С. 29.
9. Шварц, Л. Контрабанда «в виде промысла» (К толкованию 2 ч. 97 ст.) / Л. Шварц // Право и Жизнь. – 1924. – Книга 3–4. – С. 127–128.
10. Дмитриевский, Н.П. Развитие законодательства о внешней торговле / Н.П. Дмитриевский // Право и Жизнь. – 1923. – Книга 1. – С. 3–11.
11. Контрабанда и борьба с ней: по материалам Главного таможенного управления / Под ред.: А.И. Потяев. – М.: РИО НКВТ, 1925. – 207 с.
12. Макотинский, М.П. Борьба с контрабандой и надзор прокуратуры / М.П. Макотинский // Вестник советской юстиции. – 1925. – № 8. – С. 329–331.
13. Голубев, В.П. Наложение портовых таможенными взысканий за недостачу груза / В.П. Голубев // Вестник советской юстиции. – 1925. – № 3. – С. 113.
14. Бакулин, С.Н. Организация и методы статистики внешней торговли (таможенной статистики) Союза ССР / С.Н. Бакулин. – М.: Центральное статистическое управление Союза ССР, 1925. – 69 с.
15. Иппа, С. Контрабанда и дела таможенные / С. Иппа // Рабочий суд. – 1925. – № 39–40. – С. 1481–1488.
16. Слепченко, В.А. Контрабанда в СССР и ее движение по районам / В.А. Слепченко // Контрабанда и борьба с ней: по материалам Главного таможенного управления / Под ред.: А.И. Потяев. – М.: РИО НКВТ, 1925. – С. 9–75.
17. Антонов, С.А. Охрана государственной границы и законодательство по борьбе с контрабандой / С.А. Антонов // Контрабанда и борьба с ней: по материалам

18. Феденев, Д.А. Борьба с контрабандой в СССР / Д.А. Феденев // Контрабанда и борьба с ней: по материалам Главного таможенного управления / Под ред.: А.И. Потяев. – М.: РИО НКВТ, 1925. – С. 116–207.
19. Кумыкин, П.Н. К вопросу о задачах экономической борьбы с контрабандой / П.Н. Кумыкин // Внешняя торговля. – 1925. – № 24. – С. 8–9.
20. Кумыкин, П.Н. Контрабанда в 1924–1925 гг. / П.Н. Кумыкин // Внешняя торговля. – 1926. – № 13. – С. 3–6.
21. Озеров, И.Х. Основы финансовой науки. Курс лекций, читанный в Московском университете. Вып. 1. Учение об обыкновенных доходах / И.Х. Озеров. – М.: тип. т-ва И.Д. Сытина, 1909. – 534 с.
22. Быков, А.И. Контрабанда в БССР / А.И. Быков // Советское строительство = Савецкае будаўніцтва. – 1926. – № 1 (январь). – С. 73–81.
23. Юнгерц, Г. К вопросу о нашей торговле с Польшей / Г. Юнгерц // Советское строительство = Савецкае будаўніцтва. – 1926. – № 1 (январь). – С. 73–81.
24. Кумыкин, П.Н. Контрабанда и борьба с ней / П.Н. Кумыкин // Практика таможенного дела / Под ред.: А.П. Винокур. – Изд-во Наркомторга СССР и РСФСР. – М., 1927. – С. 220–229.
25. Потяев, А.И. Теория таможенного дела / А.И. Потяев. – М.: Издательство Наркомторга СССР и РСФСР, 1927. – 164 с.
26. Ларин, Ю.А. Частный капитал в СССР / Ю.А. Ларин. – М.: Внешторгиздат, 1927. – 36 с.
27. Бядуля, З. З краязнаўчага блакноту пісьменніка. Лірыка мястэчка Койданава / З. Бядуля // Наш край. – 1930. – № 1. – С. 36–45.
28. Внешняя торговля. Часть 1, По европейской границе со включением итогов по всем границам / сост. Главное таможенное управление. – М.: Издательство Наркомторга СССР и РСФСР, 1928–1929. – 236 с.
29. Внешняя торговля Союза Советских Социалистических Республик за период 1918–1927/28 гг. Статистический обзор / редкол.: А.П. Винокур, С.Н. Бакулин. – М.: Внешторгиздат 1931. – 802 с.
30. Внешняя торговля СССР за первую пятилетку (за период с 1928 по 1933 г.). Статистический обзор / Под ред.: А.Н. Вознесенский, А.А. Волошинский. – М.: Издание Главного таможенного управления. Внешторгиздат, 1933. – 576 с.
31. Сатаров, Н.А. Монополия внешней торговли и борьба с контрабандой / Н.А. Сатаров, С.А. Дмитриев // Внешняя торговля. – 1938. – № 4–5. – С. 13–15.
32. Арсеньев, Н.К. Роль таможенной охраны при монополии внешней торговли / Н.К. Арсеньев // Вестник финансов. – 1929. – № 5. – С. 25–26.
33. Внешняя торговля СССР за 20 лет (1918–1937 гг.): Статистический справочник / Под ред.: С.Н. Бакулин, Д.Д. Мишустин. – М.: Научно-исследовательский Институт монополии внешней торговли, 1939. – 264 с.